

5.3.1.4 ความสัมพันธ์ในครอบครัว

ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม เรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวนี้ อัครศิริเขียนให้ผู้อ่านสัมผัสถึงความรักและความอบอุ่นในครอบครัวของตัวเองได้เป็นอย่างดี จากลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้ว่าตัวเอกมีพื้นฐานชีวิตเรื่องครอบครัวที่ดี ได้รับความอบอุ่น เอาใจใส่และได้รับคำสั่งสอนที่ดีจากพ่อและแม่ตั้งแต่เด็ก ๆ ดังนั้นตัวเอกย่อมมีพัฒนาการทางความคิดที่ดีเมื่อเติบโต ดังตัวอย่าง

“ฝนคงหมดแล้วละ” แม่ว่า

“ไปเอาเสื้อหนาวมาใส่ซะลูก ลมหนาวกำลังจะมา”

ผมใส่เสื้อหนาวสีขาว เปิดประตูบ้านออก แล้ววิ่งคิงลงไปยังชายหาดเบื้องหน้า ที่เรือหางปลาของพ่อลอยล้าอยู่อย่างเงียบ ๆ

.....
พ่ออุ้มผมแบกใส่บาฬ้าขึ้นฝั่งกลับบ้าน (12)

แม่อุ้มผมพาลงบอกเสียงอ่อนโยน “เขาเป็นเจ้าของเรือ ลูก เป็นเจ้าของเงาะแดงโม ที่ลูกกินเข้าไปเมื่อวานนี้ เป็นเจ้าของรถจักรยาน จักรเย็บผ้าและถึงเหล่าที่ใครต่อใครขนขึ้นมาจากน้ำนั่นแหละ” (48)

แม่บอกว่า-บาปกรรม, จะต้องได้รับผลสนอง...เราฆ่าเขา เขามาเรา, เราข่มเหงเขา เราต้องถูกข่มเหง (92)

จะเห็นได้ว่ารายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่และเวลาทั้ง 3 ประเภท คือ ฉากที่เป็นลักษณะทางกายภาพ จากเวลาและฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่ตัวละครได้โลดแล่นอยู่นั้น อัครศิริเขียนประกอบกันอย่างผสมกลมกลืน ผู้วิจัยพบว่ามิผลต่อพัฒนาการของตัวละคร เนื่องจากตัวละครผูกพันกับธรรมชาติ ได้รับการบ่มนิสัยที่ดีจากพ่อแม่ ใ้ได้เรียนรู้ประสบการณ์ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นชีวิตจริงและมีบุคคลอื่นช่วยชี้แนะ ดังนั้นฉากในนวนิยายเรื่องนี้ จึงมีความสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ประสบการณ์สภาพแวดล้อมรอบข้างตัวละคร และมองเห็นพัฒนาการที่ชัดเจนของตัวละครตั้งแต่วัยเด็ก

จนกระทั่งเคิบโคเป็นผู้ใหญ่ มีผลให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาและเรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการสื่ออย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

6. บทสนทนา

บทสนทนา คือ คำพูดที่ตัวละครในเรื่องพูดโต้ตอบกันเพื่อให้การดำเนินเรื่องมีความสนุกสนานสมจริง ทั้งยังเป็นการช่วยแนะนำตัวละครให้ผู้อ่านได้รู้จักบุคลิกลักษณะและอุปนิสัยใจคอได้ดียิ่งขึ้นโดยไม่ต้องชี้แจงกันตรงๆ นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังอาจใช้บทสนทนาในการเน้นย้ำแนวคิดของเรื่องให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างถูกต้อง ทำให้เรื่องกระชับรัดกุมและจบลงได้ภายในเวลาอันสั้น

บทสนทนาในนวนิยายเรื่องนี้ มี 2 แบบ คือ บทสนทนาโต้ตอบซึ่งผู้เล่ากับผู้ใหญ่พูดคุยกัน เช่น

ไข่เต่าเป็นยาบำรุง มีราคาแพงและหายาก พ่ออธิบายกับเด็ก ๆ ขณะที่รุมล้อมรอบบ่อปูน และบอกว่าทะเลแถวนี้นาน ๆ ครั้งจะได้พบเต่า ส่วนใหญ่ชุกชุมอยู่ตามทะเลภาคใต้ ตามเกาะแก่งต่าง ๆ ในทะเลลึก “เจ้ากระต๊วนี้มันคิดชวนเรือเข้าโดยบังเอิญ คงหลงพวกเข้าฝั่งมา “เค้าเลขเอามันมาเลี้ยงไว้ให้พวกเจ้าดูเล่นใจ” พ่อว่า พอลงชายคาไปที่เจ้ากระต๊วอ้ายที่พูนน้ำอยู่เป็นฟองกระเพื่อมขอบบ่อปูน

“แล้วเนื้อมันล่ะพ่อ กินอร่อยไหม” ผมถาม

“ก็ผัดเผ็ดแก้มเห็ด” พ่อทำปากจิกจิก... “เค็ดอย่าบอกใครเชียวไอ้หนู แต่ไม่ใช่กระนะ เจ้ากระนี่เนื้อมันมีพิษ กินเข้าไปแล้วทำให้เกิดอาการมีนเมา...”

(52 - 53)

บทสนทนาดังกล่าวเป็นลักษณะถามตอบที่ตัวเอกอยากทราบว่า เนื้อกระมีรสชาติอย่างไร เพราะตัวเองยังเด็กและไม่เคยกินมาก่อน การถ่ายทอดคำพูดผ่านบทสนทนาโต้ตอบกันของตัวละครย่อมมีผลโดยตรงต่อการโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่านให้รู้สึกคล้อยตามและอยากรู้คำตอบไปกับตัวเอกด้วย

บทสนทนาอีกแบบหนึ่งคือ คำพูดที่ผู้เล่าจำได้ เป็น คำพูดที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่คนอื่นบอกสั่งและแนะนำ เช่น

“พ่อได้ม้าน้ำมาฝากตัวหนึ่ง” พ่อว่าแล้วแบมือให้ดู ม้าน้ำตายแล้วสีซิดออก น้ำตาลยังเปียกชุ่มชื้นน้ำ หน้าตามันเหมือนม้า มีปากยาวเป็นปุ่ม ลำตัวเป็นเปลือกแข็งและมีหางยาวงอขมวดมองไม่ต่างไปจากกุ้ง มันอยู่ทะเลน้ำลึก แต่คงพลัดหลงฝูงเข้ามาชายฝั่งตื้น จึงได้ติดตาข่ายอวนของพ่อมาเป็นของขวัญของผมนะ

“เอาตากแดดให้แห้ง เอาเม็คมะกล่ำตากหนูคิดทำเป็นลูกกะตา แล้วก็เจาะรูตรงคอมันเอาเชือกร้อยแขวนคอไว้รับรองว่าหล่นอย่าบอกใคร” พ่อว่าแล้วเอาผมตื่นตื่น

พ่ออุ้มผมแบกใส่บาฬ้าขึ้นฝั่งกลับบ้าน

“นี่ถ้าเป็นหนูม ๆ เขาก็เอาไปฝากสาว ๆ ร้อยทำเป็นพวงกุญแจได้ มันเป็นของหายากนะลูก เจ้าม้าน้ำที่ได้มานี้” (12)

“บาปกรรมนะเจ้า...” พระรุคงคือองค์หนึ่งบีบกดคออุ้งบนเนินทราย เดินเข้ามาดูผมขณะที่กำลังใช้ไม้ท่อนตีกระหน่ำเจ้าแมงกะพรุนเหลวละอยู่ชายน้า...

“พ่อแม่ของเจ้ามีอาชีพเป็นชาวประมงก็ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต บาปมากพออยู่แล้ว เจ้ายังเป็นเด็กเล็กควรหัดสร้างแต่เมตตา น่าจะปล่อยมันกลับลงทะเลไปเสีย กินก็ไม่ได้ไม่ใช้หรือ...” พระรุคงคว้า (35)

คำพูดของผู้ใหญ่ในบางเหตุการณ์ก็สามารถแสดงเนื้อหาทางอารมณ์ เช่น ความเห็นอกเห็นใจและปรารถนาดีได้ ดังตัวอย่าง

“ไอ้หนูเอ๊ย...” แม่ดึงคิ้วเข้าไปกอด “เลิกเอามือแช่น้ำได้แล้วละ คนเราไม่ใช่ปลาคว นี้อะไรที่หักพังไปแล้วมันจะได้งอกขึ้นมาใหม่ได้ ทั้งที่ป่าก็อยากจะให้มันเป็นอย่างนั้น”

เมื่อแรกเราหัวเราะ แต่เมื่อเห็นควันร้องไห้ มีน้ำตาแห่งความผิดหวัง เราก็พากันนั่งเงียบซึมเศร้าเหงาเศร้า และมีใครคนหนึ่งเอาปลาควาที่ปรักหักพังนั้นไปขายลงในทะเล... (43)

หรือคำพูดที่แสดงปัญหาของตัวละครบางตัวที่ผู้เล่าได้รับรู้ เช่น

“โอ้...พระแม่คงคา” พวกเราได้เห็นเขาขึ้นทางแขนออกกว้าง หันหน้าสู่ทะเล และตะโกนฝ่าสายลม “มา เรามาด้วยกัน มาด้วยกันตัวต่อตัว โอ้พระสมุทร! มึงจะฆ่ากูเถอะ หนึ่ย! แอบส่งสมุนมาทำร้าย ฮะฮะ! ไม่ได้แถมหรือเว้ย!” เขาทำท่ายลुकคลื่นที่กำลังปลิวเข้าหาฝั่งและพวกเรามักจะได้เห็น เขาวาดมือเปล่าสองข้างออกฟาดฟันกับลมแรง ที่พรุมาปะทะหน้าหรือว่าปิดผมยาวของเขาให้กระจุยกระจาย

พวกเราสังเกตว่าเขาไม่กลัวถูกน้ำ พอคคลื่นโถมมาเขาจะหนี แต่พอลคลื่นไหลกลับ เขาก็จะวิ่งไล่ตามเป็นอย่างนี้ทุกครั้ง เหมือนกับว่าเขากำลังบุกหรือว่าถอยหนีศัตรูที่เขากำลังต่อสู้อยู่ (76-77)

คำพูดที่เขาได้รับรู้และจดจำอาจจะแสดงความเชื่ออย่างมั่นใจของผู้มีประสบการณ์

เช่น

“มองมันเป็นวง ๆ ออกแดง ๆ เขียว ๆ เล็กนิดเดียวเท่านั้นแหละแต่แกเอ๊ย... ฤทธิ์เคชมันไม่ช้อย เกาะแถมเรือ เสากระโดงจี้ เรือเอียงวูบไปเขียวแหละ...” ผู้เล่าเล่า “ข้าเคยพบมาแล้ว ต้องเอาน้ำมันสาดหรือไมก็ค้ต้องทำพิธีแก้ผ้าออกไปขึ้นประจัญหน้ากับมัน และตะโกนไล่มันไป” ผู้เล่ายืนยันในสิ่งที่ได้เห็นมาและย้ำในความเชื่อที่ชาวเรือรุ่นก่อนเล่ากล่าวสอนกันมา (84)

หรือแสดงความคิดโต้แย้งกัน เช่น

“ไอ้พวกนี้ มันให้ผู้หญิงหาเงินให้ มันไม่ทำมาหากินหรอก เอาแค่เกาะ ผู้หญิงกินไปวัน ๆ มันเหมือนกับแมงดาทะเลนะลูก เจ้าตัวผู้เกาะหลังตัวเมีย มัน เป็นพวกหน้าไม่อาย จำเอาไว้ให้ตึนนะ” แม่อธิบายด้วยเสียงกร้าว แต่พ่อหัวเราะ แย้งว่า “ที่จริงไปค่าเช่าแมงดาทะเลมันก็ไม่ถูกนะ ตัวมันไม่ได้เลวอย่างที่คนเรา เข้าใจกัน คนไปเอามันมาเปรียบเทียบกับไอ้สิ่งที่เลว ๆ มันจะไปรู้เรื่องอะไร ค่าย” (64)

บางส่วนเป็นคำพูดที่ตัวละครพูดกับตัวเอง เช่น ความคิดคำนึงที่สานต่อจากประสบการณ์วัย เด็กในวัยผู้ใหญ่ เช่น

ในทุกฤดูหนาว ผุ่งนกนางนวลยังคงมา แต่ผุ่งอีแร้งมาหายหน้า แปลก ประหลาดที่ผมคิดถึงมันและคิดว่า “คนเลว” ของพ่อตายอย่างไม่ยุติธรรมนัก...

พ่อครับ อีแร้งนั้นก็เหมือนกับ “คนเลว” จำเป็นจะต้องอยู่กับความโสโครก สกปรก เพราะเป็นสิ่งต้องห้าม และต้องถูกบังคับให้ตายไปกับสิ่งโสโครก สกปรกทั้งหลาย ทั้งที่ไม่รู้เนื้อรู้ตัวเลย (25)

พ่อครับ ทำไมเจ้าคนบ้า จึงไม่ทำร้ายเล็ก ๆ อย่างพวกเรานะ ก็เห็นเค้าบอกว่า มันฆ่าคนตายมาแล้วนี่ – ถ้าผมถามพ่ออย่างนี้ พ่อก็คงตอบไม่ได้เหมือนกับ เจ้าแมงกะพรุนไฟกับฝูงปลาเล็ก ๆ นั้นแหละ (80)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ในนวนิยายเรื่องนี้ส่วนใหญ่ผู้แต่งใช้บทสนทนาสั้นๆ ในลักษณะที่เป็นบทสนทนาที่ผู้เล่าทำได้ คือ เป็นคำพูดของตัวละครตัวใดตัวหนึ่งที่ตัวละคร เองเป็นผู้ได้ยินได้ฟัง ซึ่งมีทั้งคำพูดของตัวละครอื่นที่ประทับใจ และมาจากความทรงจำใน วัยเด็กที่ให้ความรู้สึกหลากหลาย เช่น แสดงความปรารถนาดีและเห็นอกเห็นใจ แสดงปัญหา ของตัวละครบางตัว แสดงความเชื่ออย่างมั่นใจของผู้มีประสบการณ์ หรือ แสดงความคิด ได้แย้ง เป็นต้น

ส่วนบทสนทนาแบบโต้ตอบจะมีอยู่น้อยมากเพียงบางตอนเท่านั้น สังเกตได้ว่าการใช้บทสนทนาทำให้ผู้อ่านติดตามไปกับประเด็นคำถามคำตอบและการโต้แย้ง จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยให้การดำเนินเรื่องมีรสชาติ

7. สัญลักษณ์

ในบทประพันธ์ผู้แต่งอาจกล่าวถึงสิ่งหนึ่งเพื่อใช้สื่อแทนความหมายอีกอย่างหนึ่ง เช่น ฉากทะเลในนวนิยายเรื่องพระอภัยมณี สื่อแทนความว้าเหวใจของตัวละคร หรือข้างไม้ใน คลังสูงซุงหนัก แทนซากของชีวิตที่ผู้คนหลงคิดยึดแทนชีวิต เป็นต้น เมื่อศึกษาวรรณกรรมควรพิจารณาความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์กับบริบทของเรื่อง บางสัญลักษณ์อาจแสดงแก่นเรื่อง ดังที่นักวิชาการทางวรรณคดีมีคำเตือนว่า

....ต้องระวังไม่ตีความวัตถุหรือเหตุการณ์ทุกอย่างของทุกเรื่อง ประสบการณ์จะบอกผู้อ่านได้ว่าควรจะตีความสัญลักษณ์เมื่อใด ส่วนใหญ่แล้วเหตุการณ์ในเรื่องจะกระตุ้นให้ผู้อ่านหาความหมายในอีกระดับ (อิรวดี ไคลังละ, 2543 : 77)

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ สัญลักษณ์เด่นชัดที่อัคริรีใช้เป็นหลักแสดงกรอบของเรื่องคือ โลกสีน้ำเงิน ซึ่งใช้เป็นชื่อเรื่องด้วย คำว่าโลกโดยทั่วไปหมายถึงดาวเคราะห์ในระบบสุริยะ ที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ ในที่นี้โลกน่าจะหมายถึงอาณาจักรที่มีขอบเขตเฉพาะ เป็นที่อาศัยของชีวิตที่หลากหลาย สีน้ำเงิน เป็นสีคล้ายสีคราม ให้ความรู้สึกสงบเย็น ลึกลับน่าค้นหา เมื่ออ่านบทประพันธ์นี้ จะประมวลความหมายได้ว่า โลกสีน้ำเงิน ไม่ได้จำกัดเพียงดินแดนหรือโลกธรรมชาติแต่ยังเป็นโลกอันงดงามของชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ดังบทนำที่อัคริรีพรรณนาภาพในประสบการณ์ของผู้เล่า แสดงความงามของทะเลที่เรียกว่า แผ่นดินสีน้ำเงินหรือโลกสีน้ำเงิน เป็นโลกที่เปลี่ยนสีกันไปได้ตามช่วงเวลา มีทั้งความสดใส มีชีวิตชีวา ลึกลับ “แต่ไม่เคยขาดสีน้ำเงิน” ดังจะยกมาต่อไปนี้

ผมนั้นแต่เช้าวันนี้ แต่ทะเลยังหลับอยู่
จมนิ่งอยู่ในความสลัว เมื่อฟ้าสว่าง

คล้ายกับแผ่นดินสินน้ำเงิน
 โลกสินน้ำเงินของผมนี่
 เปลี่ยนแปรได้หลายอย่าง... ประเดี๋ยวเดอ,
 เมื่อพระอาทิตย์โผล่มา ทะเลก็จะเป็นสีแดง
 พอคกสายอีกหน่อยก็จะทองมืองระยับ ไปด้วย
 แล้วเป็นสีฟ้าเมื่อยามเที่ยง,
 เป็นสีครามเมื่อยามบ่าย
 และกลับกลายเป็นสินน้ำเงินอีกครั้ง
 ที่พระอาทิตย์เริ่มคล้อยลงหลังภูเขา
 ก่อนจะจมลงในความมืด
 กลายเป็นโลกสีคำลูกกลับของกลางคืน
 โลกของผมที่เห็นนี่เปลี่ยนแปร ไปได้เป็นร้อยสีพันอย่าง
 แต่ไม่เคยขาดสินน้ำเงิน
 เพียงแต่มองข้ามในบางแห่ง, อ่อนจางในบางที่
 และมีสีขาวสลับเป็นฟองวิ้งเข้าหาฝั่ง (9)

ในข้อความนี้สีแต่ละสี ต่างมีความหมายแฝงกัน แต่ตีความได้ตามความหมาย
 ที่เป็นสากล สีแดงให้ความรู้สึกว่ามีพลังและกระตือรือร้น สีฟ้าให้ความรู้สึกสดใส สีคราม
 ให้ความรู้สึกสุขุม มั่นคง สีคำให้ความรู้สึกลึกซึ้งและเศร้าโศก สีทองสื่อความสูงส่ง ส่วนสี
 ขาวแทนความบริสุทธิ์ สีแต่ละสี จึงเป็นสัญลักษณ์แทนอารมณ์อันหลากหลายที่มนุษย์จะได้
 เรียนรู้ในประสบการณ์ชีวิต ในโลกสินน้ำเงินสีที่ไม่เคยขาดหาย คือ สินน้ำเงิน เพราะเป็นสีหลัก
 ของทะเล

นอกจากนี้อักษรียังใช้ สีแสดงความงามอันกลมกลืนของธรรมชาติ และตั้ง
 สร้างสรรค์ในวัฒนธรรมของโลกบนบก ดังเช่น สีขาวของทราย ดิน สีแดงของดินที่ถนน
 ไบพญาเขียวและดอกหญ้าหลายสี เสื้อผ้าและว่าวหลากสีบนฟ้าสีคราม

บนถนนเล็ก ๆ ที่ตัดผ่านหน้าบ้าน บางครั้งจะชอบเอาเม็ดยาหรือปลิวคว้างเป็น
 สายขึ้นมาถึงกองอยู่กับถนน สวยอย่างบอกไม่ถูก-ทรายสีขาวตัดกับดินสีแดง

ของถนน มีหญ้าเขียวเขียวเขียวอยู่รอบข้างออกดอกสีต่าง ๆ กันสั้นส่ายกับสายลม มองไกล ๆ แล้วเหมือนรุ้งนั้นลงมากินน้ำอยู่บนบกอีกแห่งหนึ่ง

ว่าถูกโยนขึ้นไปบนฟ้าสูงสิคราม ว่าวสีเป็นรูปสัตว์แปลก ๆ ในมือน้อยของเด็กก็ถูกโยนขึ้นไปแล้ว แต่มักจะตกเกาะอยู่กับท้องถนนมากกว่า ถนนเส้นนี้จึงมีสีมีชีวิตอยู่ในทุกยามเช้าเมื่อฤดูหนาวมาถึง-สีของทราย สีของดิน สีของว่าว สีของดอกหญ้า และสีจากเสื้อผ้าเก่าบ้างใหม่บ้างสำหรับป้องกันความหนาวดูราวกับลูกกวาดไหลออกจากขวดโหลมากระจายเกลื่อนอยู่บนถนนเส้นนี้ (22)

ความเปรียบว่าถนนสีแดงที่มีหญ้าและดอกหญ้าอยู่รอบข้างนั้น เหมือนรุ้งลงมากินน้ำบนบกเป็นภาพที่น่าตื่นตาตื่นใจ สีที่ดูราวลูกกวาดของทราย ดิน ว่าว ดอกหญ้า และเสื้อผ้าทั้งเก่าและใหม่นั้น แทนความมีชีวิต ความสดใส ความสวยงามอย่างเรียบง่าย ความเคลื่อนไหวของว่าวและเสื้อผ้าที่เด็กสวมใส่แสดงความสุขสนานที่ไม่ต้องอาศัยวัสดุราคาแพงเป็นปัจจัย

ผู้อ่านจะได้พบคำบรรยายถึงสีแทรกอยู่ในช่วงตอนต่าง ๆ แสดงความนำพิศวงของธรรมชาติและชีวิตในสายตาของผู้เล่า ธรรมชาติที่มีสีสันประกอบด้วยทะเล และธรรมชาติหลัก เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว

ดวงตะวันสีแดง โผล่ขึ้นมาจากขอบฟ้า เรือหาปลาหลายลำกำลังบ่าหน้ากลับฝั่ง พร้อมกับฝูงนกนางนวลกรีดปีกขาวเป็นประกายแข่งกับผิวกลิ่นที่ลือไล่อู้อยู่กับลม

ทะเลเป็นคลื่นพลิวอยู่ในสีส้มต่าง ๆ (11)

เมื่อข้างขึ้นเดือนหงาย โลกสีน้ำเงินเปลี่ยนเป็นสีขาวประกายราวพะเย็บใหวอยู่ราวมันแพรอภัยพลิวกลมเล่น แลเห็นเดือนบนฟ้าสาดแสงจ้าลงมาตลอดทั่วชายหาด (15)

ทะเลเมื่อน้ำหนาวจะแดง เต็มสีสัน ไปอีกแบบ มีหมอกขาวห่มคลุม มีแดดใสเหมือนดวงไฟและมีรุ้งกินน้ำอยู่ที่ขอบฟ้าโพน (21)

ครูบอกผมว่าแผ่นดินสีน้ำเงินที่แผ่จรดขอบฟ้า นั้น ยังมีสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ที่เรามองไม่เห็นด้วยตาเปล่าอยู่อีกมาก

มันล่องลอยเล่นน้ำอยู่บนพื้นน้ำหมื่นชนิด มากจนจะนับได้จะมีคทรายบนหาดและต่างแ่งแค้นมีสีสันให้ทะเลสวยงาม คล้ายกับดวงดาวแขวนร้อยอยู่บนท้องฟ้าฉะนั้น (27)

ลมฤดูนี้ไม่แรง โขยจากทะเลเข้าฝั่งอย่างไร้สัมเสียดคล้ายคนง่วง ผิวน้ำสีฟ้า จางก็ไหวอยู่เหมือนแปลไกว เจ้าสัตว์ทะเลอย่างแมงกะพรุน มันเดินทางจากทะเลลึกมาสู่ฝั่งคืนชายน้ำด้วยอาการเดียวกัน (33)

ดาวทะเลไม่มีแสงเหมือนดาวประดับฟ้า หากสีสันของมันที่พอจะมีอยู่บ้างก็ประดับชายทะเลให้สวยสดงดงามได้เหมือนมีใครระบายสีไว้ที่แนวหินปะการัง โขดหิน และหาดทราย (41)

หมึกเป็นสัตว์ที่ชอบเล่นแสงไฟ พวกชาวเรือรู้ใจ เขาแขวนตะเกียงพายุเอาไว้เหนือเรือน้อยล่อฝูงหมึกเข้าชายฝั่ง แล้วใช้ดาขายวนซ้อนมันเล่นสนุกมือถูร้อนเดือนแรมระหว่างทะเลสีค่าจะเห็นเรือน้อยประดับไฟแพรวพรายนับเป็นร้อย ๆ ล้าคล้ายดวงดาวร้อยแสงเคลื่อนอยู่ตรงหน้าบ้าน ฝูงหมึกเป็นอันมากต่างก็มาตายด้วยแสงไฟ (59)

มีเรื่องพิสดารหลายอย่างที่ผู้ใหญ่หลายคนเล่าให้พวกเราเด็ก ๆ ฟังเป็นเหมือนนิทานจากท้องทะเลนั้นก็คือมิตรภาพอันน่าลงนสนเท่ห์ของเหล่าสัตว์น้ำและพืชพันธุ์ทั้งหลายภายใต้โลกสีน้ำเงิน...เช่นปลาการ์ตูนที่น่าสงสารกับดอกไม้ทะเลที่มีพิษ หรือว่าฝูงปลาที่นำรักกับแมงกะพรุนไฟที่ดุร้าย ฯลฯ ต่างก็มีชีวิตอยู่อย่างเอื้ออาทรต่อกันและเป็นเพื่อนกันได้อย่างเหลือเชื่อเหลือจะคิด (78)

สังเกตได้ว่า อัศศิริ ใช้สัญลักษณ์ที่เข้าชุดกับฉากท้องทะเล แสดงความหมายทางปรัชญา ดังที่เขาใช้ “คลื่นแห่งกรรม” ในบทสุดท้ายแทนอำนาจอันเป็นผลจากการกระทำ ทั้งดีและชั่วซึ่งจะบันดาลความสุขหรือทุกข์ในชีวิต

เรื่องราวบนแผ่นดินเป็นเช่นไรนั้น ในทะเลไม่ต่างกัน สัตว์พืชหรือคนบนบกและในโลกสีน้ำเงินที่ตั้งวางอยู่เบื้องหน้า ส่วนแต่โลกแล่นไปตามคลื่นแห่งกรรมที่ชี้นำทั้งสิ้น ถ้ากระทำความดี ก็จะได้รับกรรมชั่ว แต่ถ้าทำดีก็จะได้รับกรรมดี (90)

สัญลักษณ์ในเรื่อง โลกสีน้ำเงินของอัศศิริสื่อความหมายได้ลุ่มลึกน่าประทับใจ โดยอาจต้องตีความให้สอดคล้องกับบริบทของเรื่อง สัญลักษณ์เหล่านี้ยังเร้าจินตนาการให้นึกติดตามไปได้เป็นส่วนใหญ่

มหกรรมในท้องทุ่ง

1. โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง

มหกรรมในท้องทุ่งมีเนื้อเรื่องแบ่งเป็น 11 บท ดังได้กล่าวแล้ว โดยในแต่ละบท ตัวเอกและกลุ่มเพื่อนมีบทบาทพร้อมกันอยู่ด้วยเสมอ เนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้กล่าวถึงเด็กในวัยเรียนที่ร่วมกันประกอบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเล่นสนุกตามประสาเด็กๆ ในท้องถิ่นชนบท กิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนไปตามการหมุนเวียนของฤดูกาล เช่น คั้นนมลูกฝ่นเล็กๆ เล่นกั๊กจิ้งหรีด ปลายฤดูเล่นกั๊กปลา ฤดูเก็บเกี่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น สิ่งสำคัญคือการเล่นและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้โดยผู้ใหญ่ช่วยชี้แนะกล่อมเกลา หรือแม้กระทั่งลงโทษเมื่อกระทำผิด

ในบทที่ 1 “ทองแดงคั้นนมลูกฝ่น” ถือได้ว่าเป็นตอนเปิดเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ กล่าวถึงเพชร เด็กชายวัยสิบขวบ มีพ่อแม่ทำไร่มะนาวและเกี่ยวน้ำคาลบึกขาย และมีเพื่อนคนหนึ่งชื่อห้อยงู เด็กชายชาวกระเหรี่ยงวัยเดียวกับเพชรที่อาศัยอยู่บนเนินเขา ห่างจากบ้านไร่

* ดันฉบับเป็น นี้ น่าจะพิมพ์ผิด

เกือบสามกิโล แต่เดินมาเรียนหนังสือที่บ้านไร่ทุกวัน การเล่นในต้นฤดูฝนของเพชรและเพื่อน ๆ ก็การเล่นกั๊กจิ้งหรีด หย่องคูมีจิ้งหรีดซึ่งขึ้นชื่อเลื่องลือว่างามและคู่ ชื่อว่าดีหรือไ้อ๊กบตามความเชื่อของชาวกระเหรี่ยงที่เคารพทบเหมือนเทพประจำเผ่า ต่อมาเมื่อเพชรได้จิ้งหรีดพันธุ์ทองแดง ซึ่งเป็นพันธุ์ที่หายากและกั๊กเก่งมาสู้กับจิ้งหรีดของหย่องคู ปรากฏว่าจิ้งหรีดของเพชรชนะ หย่องคูโกรธและกระทุ้งจิ้งหรีดของตัวเองตาย เมื่อพยายามเสาะหาจิ้งหรีดตัวใหม่ ก็ถูกตะขาบกัดเท้าและนอนชมเป็นไขอยู่หลายวัน เพชรได้เรียนรู้และเข้าใจความหมายของกรรมสนองเป็นครั้งแรก

บทที่ 2 “อาวุธร้ายจากบ้านไร่” เพชรและเพื่อน ๆ เล่นยิงหนังสติ๊กโดยไม่ฟังคำเตือนของครูตาบ เมื่อยิงนกป่าไม่ได้ ก็หันมายิงนกบ้าน พวกเขาหวังจะเอาเลือดสดของนกที่ยิงได้มาอบงาหนังสือตามที่นิยมกัน แต่เกิดอุบัติเหตุยิงกระสุนพลาดไปโดนตาลเดี่ยวยอดขุนเข่า หลานชายของครูตาบก็วิ่งแตกจนต้องยกเลิกการขึ้นชมมวยโงวในงานบุญของวัดถึงแม้ว่าไม่มีใครจับได้ แต่ในเช้าวันต่อมา เพชรและเพื่อน ๆ ก็ถูกครูตาบลงโทษทั้งชั้นด้วยข้อหาที่ว่ามีคนยิงหนังสติ๊กเข้าเล่าไก่ของชาวบ้านจนไก่ป่วย แต่ไม่มีใครสารภาพว่าเป็นคนเล่นหนังสติ๊ก

บทที่ 3 “อุสรณ’ จากบึงลัด” ปลายฤดูฝนช่วงออกพรรษาเป็นฤดูกาลการเล่นปลากัด เพชรไปซื้อ “อุสรณ” ปลากัดป่า มาจากบึงลัดและนำมาเลี้ยงดูอย่างดี มันก็ดจนคู่ต่อสู้บาดเจ็บและไม่เคยแพ้เลย จนกระทั่งมาสู้กับปลากัดพันธุ์ลูกหม้อที่เพื่อนเพชรชื่อถ้ำคัคขโมยมาจากครูใหญ่ของดอน อุสรณแพ้และบาดเจ็บ เพชรเฝ้ารักษามันจนหายดี แต่สุดท้ายมันก็กลายเป็นเหยื่อของจิ้งจก ประสบการณ์นี้ทำให้เพชรรู้จักความเศร้าเพราะการสูญเสียเป็นครั้งแรก

บทที่ 4 “งานวัด” ฤดูหนาวในบ้านไร่เป็นช่วงรอเก็บเกี่ยว มีงานวัดเป็นงานประจำปีในเทศกาลสงกรานต์ปี มีการละเล่นและมหรสพนานาชนิดทั้งลิเก ละครชาตรี และหนังตะลุง มีร้านถ่ายรูปและมีอาหารขายอย่างหลากหลาย บ้านไร่จะคึกคักด้วยผู้คน ครูตาบก็พานักเรียนยกชั้นมาเที่ยวงาน เพชรกับหย่องคูได้ขึ้นชิงช้าสวรรค์ด้วยกัน และได้ไปดูพวกผู้ใหญ่เล่นสาวน้อยคณน้ำและรำวง แต่งานวัดปีนี้ได้สร้างความกั๊กกั๊กใจให้กับครูสมศรี ผู้ช่วยของครูตาบ เนื่องจากครูสมศรีกลัวว่าจะมีนักเรียนแอบไปดูจำบ๊ะที่อยู่นอกวัด แต่กลายเป็นว่าครูใหญ่ก็แอบมาตีตัวคู่ด้วย ดังนั้นเมื่องานวัดเลิกแล้ว ครูสมศรีจึงรู้สึกโล่งใจเหมือนว่า “ฝูงแมลงนั้นบินผ่านนาข้าวหรือไร่มะนาวไปเสียได้”

บทที่ 5 “ไบเอ็ช...ไบข้าว” ในงานลงแขกเกี่ยวข้าวที่ชาวบ้านมาชุมนุมกันที่นาของผู้ใหญ่เพิ่ม กลางคืนมีก่อกองไฟ เกี่ยวข้าวเม่าธูปน้ำตาล เด็ก ๆ ตื่นเต้นเหมือนมีงานเทศกาล จนถึงวันนวดข้าว เพชรได้ช่วยส่งจดหมายของเกล้าให้ลำไยลูกสาวผู้ใหญ่แล้วมาแอบดู เมื่อคนทั้งสองพบกัน จนเกล้าเอาท่อนไม้ขว้าง เด็ก ๆ วิ่งหนีไปชนวัวจนวัวตื่นวิ่งไปถูกเศษไม้ที่กองไฟกระเด็นจนเกิดไฟไหม้ เมื่อถูกจับได้ว่ามาพลอดรักกันและผู้ใหญ่เอาเป็นแก้ป้อออกมาดู เกล้าก็พาลำไยหนีไป ภายหลังเกล้าก็พาลำไยมาขอขมาพร้อมด้วยขบวนแห่อันครึกครื้น แต่เพชร ลำตัด และหย่องผู้ถูกครูใหญ่ลงโทษโดยให้คัดลายมือบทกลอนคนละยี่สิบเที่ยวโทษฐานขู่เรื่องส่วนตัวของผู้ใหญ่

บทที่ 6 “ซิม้า...หาเจ้าเมือง” การเล่นที่เรียกว่า ซิม้าหาเจ้าเมืองนี้ เกิดขึ้นในต้นฤดูร้อนเป็นช่วงปิดภาคเรียน เด็ก ๆ มาเล่นกันในวัด เพชรได้เรียนรู้ว่า การละเล่นนี้ต้องอาศัยความเที่ยงธรรมของผู้ที่เล่นเป็น “เจ้าเมือง” หากเจ้าเมืองขาดความยุติธรรมย่อมทำให้ผู้เล่นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ เหมือนกับฝ่ายของเพชรในตอนนี่ซึ่งถูกโกงกลายเป็นผู้แพ้อยู่ตลอดเวลา เพราะเจ้าเมืองรับสินบนเป็นขางจากฝ่ายตรงข้าม การเล่นยุติเมื่อหย่องผู้รู้ว่าถูกโกงจึงชกหน้าเจ้าเมือง ตอนท้ายบทเพชรและเด็ก ๆ ได้คิดถามพวกผู้ใหญ่ในบ้าน ไร่นั่งรถกระบะไปหาเจ้าเมืองในจังหวัดเพื่อร้องทุกข์เรื่องการสร้างเขื่อนซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องโยกย้ายออกจากหมู่บ้านต่างกลับกันมาด้วยใบหน้าที่เศร้าหมอง

บทที่ 7 “เขาลูกข่าง” ยังเป็นช่วงปิดภาคเรียนในฤดูร้อน เด็ก ๆ เล่นลูกข่างได้ค้นไม้ข่างทุงทุกคนมีลูกข่างทำเองโดย ผู้ใหญ่ทำให้ พ่อของเพชรรู้ดีว่านี่คือหน้าที่ของพ่อแม่ในชนบท ที่ต้องทำสิ่งที่ลูกมาขอให้ได้แทนที่จะให้แค่เงินไปซื้อขามา ไม้ที่ทำลูกข่างได้ดี ก็มีไม้ตะโก กิ่งมะค่า มะขาม ไม้แก้ว ไม้ฝรั่ง เป็นต้น แต่ไม้ตะโกจะมียูอยู่ในป่าสงวน ดังนั้นพ่อของเพชรจึงไปขออนุญาตผู้ใหญ่เพิ่มเพื่อนำไม้ตะโกในป่าสงวนมาทำลูกข่าง แสดงให้เห็นว่าพ่อของเพชรเป็นคนที่มีความสุจริต และเคารพกฎหมาย เพชรได้ยินผู้ใหญ่เพิ่มพูดถึงคนที่ลอบตัดไม้ทำลายป่า เพชรกับพ่อและผู้ใหญ่เพิ่มก็ได้ยินเสียงเครื่องยนต์และรถไถดังมาจากป่าที่บหลังดงตาล เขาเห็น “เขาเขียวหลายลูกรอบ ๆ บ้าน ไร่น้ำล้นเลื่อนลงทุกที ! คล้ายลูกข่างหัวขาวที่เหลือแต่ยอดแหลม” (115)

บทที่ 8 “แม่ศรี” สงกรานต์” ศรีนวลลูกสาวครูสมศรีได้เป็นคนทรงแม่ศรีในการเล่น “เข้าทรงผีแม่ศรี” ในวันสงกรานต์ ในการเล่นครั้งนี้ศรีนวลและหย่องผู้ก็เกิดการบาดหมางกัน เพราะศรีนวลไม่ถูกขึ้นร้ายรำเมื่อหย่องผู้ร้องเพลง ลำตัดจึงยุให้หย่องผู้

ซึ่งรู้สึกเสียดายยิ่งหนังสือที่ใส่ซาครินวล จนเธอร้องไห้และกลุ่มเด็กผู้หญิงก็พากันขว้างปา กลุ่มเด็กผู้ชาย แต่เมื่อประเพณี “การแห่นางแมว” มาถึง แมวชื่อคำลิจของศรีนวลก็ถูกจับใส่ ข้องทำพิธีแห่ตามบ้านเรือนให้ชาวบ้านสาคน้ำใส่ ศรีนวลร้องไห้เพราะสงสารแมวที่เธอเลี้ยง หย่องผู้เห็นใจศรีนวลที่ร้องไห้สงสารแมว เมื่อเสร็จพิธีเขาจึงถอดเสื้อให้ศรีนวลไปเช็ดตัวให้ คำลิจ ทั้งคู่ก็ยุติความบาดหมางกันลงได้

บทที่ 9 “หนังเร่” เล่าถึงหนังเร่ที่มาเยือนในหน้าแล้งเป็นสีสันของหมู่บ้านชนบท คนฉายเป็นนักพากย์ และเอาสินค้ามาขายด้วย ในขณะที่แม่ค้าสาว ๆ ในหมู่บ้าน เช่น แม่ค้า อ้อยขวัญ ก็จะเอาของมาขาย เด็ก ๆ ตื่นเต้นขนาดไปปูเสื่อหน้าจอ คนหมู่บ้านก็มีโอกาสนัด สาวไปดูหนัง แต่คนฉายมัวโอ้อ้อขายยาไม่ยอมเปิดเครื่องฉายหนังจนเด็ก ๆ ออกไปเขย่าจอ และโยนเชือกที่โยงจอหนังกับหลักเสาพวงหนังเร่จึงยอมฉายหนังการ์ตูนให้ดู วันที่หนังเร่จะ ฉายครั้งนี้ ฝนกลับตกลงมาราวกับฟ้ารั่ว สร้างความหม่นหมองใจให้กับเด็ก ๆ และหนุ่มสาว แต่คนฉายคนแก่ต่างดีใจ ยกมือไหว้ขอบคุณฟ้าเบื้องบน

บทที่ 10 “ครูจวง” ครูจวงเป็นผู้ยึดมั่นในคำสัญญาอย่างน่าประทับใจ ทุกปี ในหน้าแล้งจะต้องมานั่งเล่นหนังให้เมียในโลกที่กำแพงวัดคูอย่างน้อยหนึ่งครั้ง ในบทนี้ครู จวงมาเล่นหนังเป็นเที่ยวสุดท้าย ก่อนที่จะโยกย้ายกระดุกเมียไปที่อื่น คราวนี้เป็นการเล่น หนังที่มีข่าวสารพิเศษแจ้งแก่ชาวบ้าน หลังจากให้หนุมาณชกทัพหลายเจ็ดร้อยที่ยกย้อมมาสร้างไว้ ได้สำเร็จ ก็มีตัวคลกชื่อ ไอ้เหน่งกับไอ้เปลือย ออกมาสนทนากันถึงผลกระทบของการสร้าง เชื่อนที่ลือว่า ชาวบ้านต้องอพยพโยกย้ายตามคำสั่งของทางการ ในวันรุ่งขึ้นเผาเพิ่มก็ไป จังหวัดกับครูจวง เพื่อถามให้แน่ชัดจากข้าหลวงอีกครั้ง เมื่อกลับมาตอนตะวันตกดิน แยกก็มีสี หน้าที่หม่นหมองเหมือนบรรยากาศในยามนั้น

บทสุดท้ายคือ บทที่ 11 “ลาก่อน - บ้านไร่” ช่วงปลายฤดูร้อนต่อคืนฤดูฝน เด็ก ๆ เล่นว่าวหลากสี ทั้งว่าวค้อยคู่ และว่าวอีลุ่มที่มักจะทำกันเอง ขณะที่เพชรชวนหย่องผู้ ป็นขึ้นไปที่เก็บว่าวบนหลังคาบ้านหลังหนึ่ง เขาเห็นพวกผู้ใหญ่กำลังช่วยกันขนโต๊ะ เก้าอี้ และ กำลั้งหรือห้องของโรงเรียน และเห็นบางครอบครัวกำลังขนย้ายข้าวของใส่เกวียนและ รถบรรทุก ชาวบ้านต้องอำลาวงบ้านไร่ เพชรและหย่องผู้ต้องจากกัน พ่อของเพชรจะพา ครอบครัวย้ายไปตั้งร้านค้าขายอยู่ในจังหวัด ส่วนหย่องผู้จะย้ายไปอยู่หลังภูเขาไกลออกไป และไม่ได้เขียนต่อ ในวันนั้นฝนตกลงมา แสดงว่า “ฤดูร้อนจากไปแล้วอย่างจริงจัง” เพชรนึก ถึงอดีตอันแสนสนุก ทั้ง บึงลัด “ไอ้ทองแดง” จิ้งหรีดตัวเก่ง งานวัดอันแสนสนุก งานเกี่ยว

ข้าว หนังกวางแปลง และครุจวง ห่องคู่ ถ้าตัดและเพื่อน ๆ รวมทั้งแม่ศรีคนสวยวัน
สงกรานต์ เขาจะไม่ได้เห็นบ้านไร่อีกต่อไป ดอกมะนาวและใบไผ่ตามลมคล้ายโบกมือ
อำลา

กล่าวได้ว่าเนื้อเรื่องแต่ละบทล้วนแสดงความสุขความทุกข์ของชีวิตที่กลมกลืนกับ
ธรรมชาติอันเป็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละฤดูกาลของชาวบ้านไร่

สังเกตได้ว่าความขัดแย้งของเรื่องนี้มีทั้งความขัดแย้งระหว่างตัวละคร
และความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละคร อัคริได้สร้างปมปัญหาความขัดแย้งระหว่าง
ตัวละครไว้ในบางบท เช่น ความขัดแย้งของเพชรกับห่องคู่ในบทที่ 1 ระหว่างห่องคู่กับ
ศรีนวลในบทที่ 8 ระหว่างผู้ใหญ่เพิ่มกับเคล้าในบทที่ 5 ความขัดแย้งระหว่างเด็ก ๆ ที่เล่น
ขี้ม้าหาเข้าเมืองในบทที่ 6 แต่ความขัดแย้งเหล่านี้ก็มักจะลงเอยด้วยความเข้าใจกันเสมอ
เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านไร่มีความยืดหยุ่นและให้อภัยกัน จึงไม่ได้เอาจริงเอาจังกับ
การเอาชนะและไม่ได้ผูกใจเจ็บต่อกัน

บางครั้งความขัดแย้งก็กลายเป็นดี ดังในบทต่อ ๆ มา เช่น ห่องคู่มานับลอบใจ
เพชรเมื่ออุศเรนปลากัดของเพชร ที่เพชรทิ้งรักและหวังถูกจิ้งจอกกินด้วยการช่วยยั้งจิ้งจอกให้ตาย
และช่วยผูกปลอบใจในบทที่ 3 ห่องคู่กับศรีนวลคืนดีกัน ในบทที่ 8 เป็นต้น

ส่วนความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละคร มักเกิดเมื่อตัวละครรู้สึกผิดหรือเสียใจ
ดังในบทที่ 3 “อุศเรน” จากบึงลัด” ในตอนที่เพชรรับคำท้าจากลัดลัด เขาตัดสินใจนำอุศเรน
ปลากัดป่าที่เพชร ได้มาจากบึงลัด ไปกัดกับปลากัดพันธุ์ลูกหม้อตัวโตที่ลัดลัดแอบนำมา
โดยไม่ได้บอกครูดาบผู้เป็นอา เพชรจึงเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในจิตใจระหว่างการอยาก
เอาชนะกับความรู้สึกหวนแครงคู่ต่อสู้ อีกทั้งความสงสารปลากัด ดังในตอนนี้อัคริบรรยายถึง
ความรู้สึกในใจของเพชรว่า

“นี่ถ้าพ่อรู้ว่า เราเอาปลาป่าไปสู้กับกับปลาลูกหม้อพ่อคงว่าเราโง่มาก”
เพชรนึกในใจ “แต่อานะ อุศเรน มันเป็นการต่อสู้ยิ่งใหญ่ของแก ถ้าแกเอาชนะ
ลูกหม้อได้ แกเอ๊ย...พวกผู้ใหญ่ในบ้านไร่เขาจะตั้งมาขอคู่ตัวแกยกใหญ่กัน
ทีเดียว” เพชรกระซิบกับขวดที่“อุศเรน” ลอยตัวนิ่ง ฟันฟ่องเล่นผิวน้ำอยู่

เจ้าพันธุ์ลูกหม้อใช้ตัวใหญ่และแกร่งกว่า ลาก “อุศเรน” ขึ้นไปสู่ผิวน้ำเกือบจะถึงคอขวด แม้ว่ามันจะช้ากว่า อ้อยอ้ายกว่าก็ตาม แต่มันเข้ากักแต่ละที “อุศเรน” กระเด็นพลิก ตอนนี้เจ้าลูกหม้อหายใจบนผิวน้ำพ้นเกล็ดกระยิบออกจากปากใหญ่ของมัน

.....

เพชรรู้สึกอ่อนแรงและระโหยในหัวใจ เมื่อเห็นเจ้าพันธุ์ลูกหม้อฉีกขาหน้าของ “อุศเรน” ออกเป็นริ้ว แล้วกลืนหายใจเข้าลึกๆ เขารู้สึกเจ็บปวดยิ่งกว่า “อุศเรน” เสียอีก...

.....

กาลเวลาผ่านไปไม่รู้นานสักเท่าไร...เด็ก ๆ ก็ดูจะนั่งเหนื่อยตกอยู่ในความเงิบ ที่แม้ว่าแต่เสียงการร้องและคลื่นซำวระเร้าลมชวนให้เหงาขึ้นทุกขณะ เพชรเกือบจะลุกขึ้นบอกยอมแพ้แทน “อุศเรน” อยู่แล้ว...(49-52)

ผู้อ่านได้เข้าใจว่า ความรู้สึกที่เพชรอยากจะให้อุศเรนชนะการกักปลา ในคอนแรกนั้นเปลี่ยนไปแล้วตั้งแต่เห็นว่าอุศเรนถูกทำร้ายและกำลังจะพ่ายแพ้แม้ว่าการแข่งขันยังไม่ยุติลง เพชรไม่ได้รู้สึกเสียใจที่อุศเรนพ่ายแพ้แต่เขากลับรู้สึกสงสารและเห็นใจมันมากกว่า

จิตใจของเพชรทำให้ผู้อ่านได้เห็นความละเอียดอ่อนลึกซึ้งของเขา ความเป็นนักล่าและนักต่อสู้ การชอบแข่งขันเดิมพันของเพชรไม่ใช่บทสรุปว่าเขาจะเป็นคนใจร้ายจนมองข้ามความเจ็บปวดของสัตว์ตัวเล็ก ๆ

ความขัดแย้งในโครงเรื่องทั้งความขัดแย้งระหว่างตัวละคร และความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านซาบซึ้งในคุณธรรมของคนชนบท ซึ่งมีการปลูกฝังตั้งแต่วัยเยาว์ คุณธรรมเช่นนี้บ่งชี้ว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง คนที่ดูเหมือนค้อยความเจริญ ที่แท้อาจจะมีคุณธรรมทางจิตใจเหนือกว่าคนที่มุ่งแสวงหาวัตถุด้วยซ้ำไป

ที่สำคัญเราได้พบความขัดแย้งของชาวบ้านกับระบบราชการในบางบทต่อเนื่องกัน อิศศิริได้แสดงปัญหาดังกล่าวดังนี้ ตั้งแต่ บทที่ 6 “ขี้ม้า...หาเจ้าเมือง” บทที่ 7 “เขาลูกข้าง” บทที่ 8 “แม่ศรี” สงกรานต์” บทที่ 10 “ครูจวง” และบทที่ 11 “ลาก่อน...บ้านไร่” ชาวบ้านทุกคนหมดหนทางที่จะต่อสู้และต้องยอมอพยพโยกย้ายที่อยู่ไป

จากบ้านเรือนและนาไร่ที่เคยใช้ชีวิตมาหลายชั่วอายุคน เพื่อหลีกเลี่ยงให้แก่ความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศที่เน้นอุตสาหกรรมซึ่งกำลังจะเข้าไปแทนที่วัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม

2. แนวคิด

นวนิยายเรื่อง มหกรรมในท้องทุ่ง มีแนวคิดหลักคือ ความงามของการดำรงชีวิตในวิถีชีวิตของคนชนบทอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ คุณค่านี้จะประจักษ์แก่ผู้อ่านได้ด้วยการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ของเด็กในการเล่นที่หมุนเวียนไปตามฤดูกาลและเทศกาลต่าง ๆ เมื่อพิจารณาชื่อเรื่อง มหกรรมในท้องทุ่ง สื่อว่าการเล่นเหล่านี้มีความยิ่งใหญ่และสำคัญไม่ต่างจากมหกรรมหรืองานฉลองที่มีคุณค่าต่อชีวิตของชุมชน แต่สิ่งที่น่าเศร้าก็คือ การดำรงชีวิตซึ่งเป็นที่มาของมหกรรมดังกล่าวถูกทำลายด้วยความเจริญทางวัตถุที่ละเลยคุณค่าของคนพื้นบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ผู้แต่งนำเสนอแนวคิดนี้ผ่าน โครงเรื่องที่แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็ก ความสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อแม่ ครูและเพื่อนของคนท่ามกลางฉากธรรมชาติอันงดงามและเกี่ยวเนื่องชีวิต ในขณะที่มีเค้าของการทำลายธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของคนภายนอก ชาวบ้านต้องเผชิญกับการบีบคั้นของอำนาจรัฐในระดับ โครงสร้างทางนโยบายและเป็นฝ่ายต้องยอมจำนน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นจุดยุติของมหกรรมดังกล่าว

3. มุมมองและผู้เล่าเรื่อง

ในเรื่อง มหกรรมในท้องทุ่ง มีผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องเป็นผู้บอกพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครทุกตัวที่มักแสดงมุมมองจากภายใน คือความรู้สึกของผู้อยู่ในเหตุการณ์ หลายบทมีมุมมองของเพชรซึ่งเป็นตัวเอก เช่นในบทที่ 4 “งานวัด”

เพชรแหงนหน้าดูราวนอกรั้ววัด เขารู้สึกสนุกที่เห็นผู้ใหญ่สายกันและไหว
 ภายซ้ายเอวกระโดดเดินไปมา พลังรู้สึกแปลกตาที่ราวในงานวัดต่างจากราว
 บ้านไร่ในคืนสงกรานต์ที่เคยเห็น ที่สาวกรายลำแขนอย่างเนิบนุ่มเรื่องซำปิดมือ
 หมุ่มขุ่มขุ่ม ที่ย่อตัวควางแขนโอบล้อมเข้ามาหา และหว่างคบไฟแสงได้แว้ว
 แต่เสียงโชนลอยลม (70)

ความรู้สึกสนุกของเพชรเป็นมุมมองที่ผู้เล่าเรื่องเลือกเน้นเพื่อแสดงความสำคัญ
ของประสบการณ์แปลกใหม่ที่เพชร ได้เพิ่มเติมต่างจากที่เคยพบมาก่อน มุมมองนี้เป็นมุมมอง
ภายในเมื่อเพชรอยู่ในเหตุการณ์ ความรู้สึกสนุกของเขาแสดงว่า เขามีความสุขร่วมกับผู้อื่น
ถึงแม้ไม่ได้รำรำเองก็ตาม นอกจากนี้ผู้เล่ายังแสดงให้เห็นมุมมองภายในที่เป็นความทุกข์
เพื่อแสดงให้เห็นเพชรก็มีความสุขร่วมกับผู้อื่นที่อยู่ในเหตุการณ์เดียวกันด้วย โดยเฉพาะ
ความสุขที่เกิดกับพวกผู้ใหญ่ในบ้านไร่ ดังเห็นในบทที่ 6 “จี่ม้า...หาเจ้าเมือง”

ดูจี่ม้าเริ่มค้นอย่างไม่คิดนึก เพชรรู้สึกอย่างนี้ แม้ไม่ผู้จะเข้าใจในปัญหาแห่ง
ความทุกข์ที่ผู้ใหญ่ทั้งหลายในบ้านไร่มีอยู่...เด็ก ๆ หลายคนรวมทั้งเพชรด้วย
ที่วันรุ่งขึ้นมิได้“จี่ม้า” ไปหา “เจ้าเมือง” ในจังหวัด แต่นั่งรถกระบะเหมาปะปน
ไปพร้อมผู้ใหญ่ทั้งขาไปและขากลับ ที่มีแต่ความสุขจับเกาะอยู่บนใบหน้าของ
คนที่เกิดมาก่อนเขา (109)

เมื่อเพชรได้ติดตามพวกผู้ใหญ่เข้าไปในจังหวัดเพื่อร้องเรียนกับเจ้าเมืองเรื่อง
จะต้องย้ายถิ่นเมื่อมีการสร้างเขื่อน ผู้อ่านก็ได้รู้ว่าเพชรใช้การสังเกตรับรู้ถึงความเศร้าและ
ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน กลวิธีนี้ทำให้ผู้แต่งไม่ต้องแสดงเหตุการณ์ที่ชาวบ้าน
พบกับเจ้าเมือง แต่สื่อสารได้ว่าปัญหานี้มีผลกระทบทางจิตใจรุนแรงอย่างไร

มุมมองของเพชรและเพื่อน ๆ ที่สังเกตพฤติกรรมของตัวละครอื่นจัดเป็นมุมมอง
ภายนอกที่เหมาะสมกับวัย บางครั้งก็ไม่เข้าใจสิ่งที่เห็น ในขณะที่ผู้อ่านที่มีข้อมูลและ
ประสบการณ์มากกว่าจะเข้าใจได้เอง เช่น ในบทที่ 5 “ใบเอ๋ย...ใบข้าว” ตอนที่เด็ก ๆ
นำจดหมายของลำไยไปให้เกล้า

...มือของเกล้าทันกระตุกเมื่อขึ้นออกรับกระดาษขาวที่พับมาเป็นอย่างดี
“พวกเอ็งออกไปห่าง ๆ ได้แล้ว ข้ากำลังจะเปิดอ่าน” เกล้าว่า
เพชร ห้อยงู และลำคัคพากันถอยห่างออกมาอมยิ้มแสบหัวเราะ
เด็ก ๆ แปลงใจที่เห็น “น้ำเกล้า” อ่านจดหมายแล้วกระโดดตัวลอยจนทุ่งข้าว
ส่งเสียงเกรียว เกล้าร้องไซโยออกมาอย่างลึมตัว (93)

บางบทมีมุมมองจากภายในของเพชรที่แย้งกับตัวละครอื่น เช่น ในบทที่ 3 “อุศเรน” จากบึงลัด” ตอนที่ เพชรรับคำท้าล่าตัด และนำอุศเรน ไปกักกับปลาอุกหม้อของครุฑาบ เพชรไม่กล้าบอกให้พ่อรู้เพราะเกรงจะถูกตำหนิที่หาสิ่งต่างจากความเชื่อถือว่าปลาป่าสู้ปลาอุกหม้อไม่ได้

เพชร ประคองขวดพา “อุศเรน” ก้าวลงมาจากบ้าน...

“ไปกักปลาอีกแล้วหรือ” พ่อทักและเพชรพยักหน้า

“ไปกักที่ไหน ทำไมไม่มากักที่บ้าน เาปลา กัดไปกักบ้านเขาจะเสียเปรียบนะ เดินไปไกลน้ำกระดกปลาจะเหนื่อยก่อน” พ่อรินกระบอกน้ำตาลลงปิบ ปากก็พูดไปเรื่อยถึงเรื่องการกักปลา โดยไม่รู้ว่าเพชรนั้นเดินห่างออกมาแล้ว

“นี่ถ้าพ่อรู้ว่า เราเอาปลาป่าไปสู้กับปลาอุกหม้อพ่อคงว่าเราโง่มาก” เพชรนึกในใจ...(49)

ผู้อ่านจะพบมุมมองของตัวละครที่มีความขัดแย้งภายใน เช่น ในบทที่ 1 “ทองแดงคันฤดูฝน” ผู้แต่งเล่าเรื่องผ่านมุมมองของครุฑาบ ดังนี้

คันฝนที่ป่าเปียก ฝนแทงหน่อ ซ่อไม้ไผ่กลมฝนอย่างนี้ เด็กๆ ชอบหนีโรงเรียนแอบไปจับจิ้งหรีดเอามากัดกันเล่น ในฐานะครูที่เป็นผู้ควบคุมและกลังโลกของเด็กๆ ให้ไหลไปอย่างถูกต้องทิศทาง เขาควรจะสอนบอกกับเด็กๆ ทั้งหลายว่า การกัดจิ้งหรีดเป็นบาป เป็นการท้าวตั่ว ขาดเมตตาฝึกศีลธรรม แต่ครุฑาบก็รู้สึกละอายและพูดไม่ได้เต็มปากกับเด็กๆ เพราะเขาเองเมื่อยังเล็กก็เป็นนักกัดจิ้งหรีดเล่นปลากัดด้วยของบ้านไร่ (20)

ในบทที่ 4 “งานวัด” ผู้อ่านได้เข้าใจความรู้สึกของครูสมศรีดังคำบรรยายว่า

ครูสมศรีเป็นผู้ช่วยครุฑาบเพียงคนเดียวในโรงเรียนบ้านไร่ เธอยุ่งยากกับครอบครัว จะมีเวลาใส่ใจเด็กก็แค่สอนหนังสือให้พ้นไปวัน ๆ ทว่างานวัดปีนี้เธอกลับมีเรื่องยุ่งใจให้เป็นห่วงเด็กนักเรียนตัวเล็ก ๆ ของบ้านไร่ โดยเฉพาะ

เด็กผู้ชาย ห่วงของครูสมศรีคือห่วงของครูผู้หญิง และห่วงของความเป็นแม่คน
ในครอบครัวของเธอด้วย (72) (เน้น โดยผู้วิจัย)

ความขัดแย้งภายในของครูคาบและครูสมศรีทำให้ผู้อ่านเห็นความซับซ้อนของ
ตัวละครสองตัวนี้คือ ความรู้สึกของคนที่มีหน้าที่ครูซึ่งมีความห่วงใยลูกศิษย์ ถึงแม้ครู
สมศรีดูเหมือนจะมีภาระครอบครัวและ “สอนหนังสือให้พ้นไปวัน ๆ” แต่ก็ห่วงสวัสดิภาพ
ทางใจของเด็กนักเรียน ไม่ต่างจากที่ห่วงลูกของตน

ทัศนะของครูคาบที่ว่า ครูเปรียบเสมือนผู้ก่อกำเนิดโลกของเด็กให้ไหลไปในทิศทางที่
ถูกต้อง แสดงความสำคัญต่อความสำคัญของบทบาทครูที่มีต่ออนาคตของเด็ก ความสำคัญนี้
เป็นที่มาของความกระอักกระอ่วนใจเมื่อต้องห้ามเด็ก ๆ ให้ละเว้นจากการเล่นที่ตนเองก็เคย
กระทำมาก่อนในวัยเด็ก ความรู้สึกเช่นนี้เขาไม่ได้แสดงให้ใครรับรู้ มุมมองภายในจึงทำให้เรา
ชื่นชมในหัวใจครูคาบ ในเวลาเดียวกันก็อาจชวนให้คิดอีกแง่หนึ่งว่าการเล่นก่อกำเนิดหรืออาจให้
ประสบการณ์ที่มองได้หลายด้านต่างจากที่มองในแง่มุมมองทางศีลธรรมอย่างเดียว
และการเรียนรู้ทางจริยธรรมน่าจะมาจากการมีประสบการณ์ตรงมากกว่าการฟังคำสอนหรือ
คำห้าม

บางบทมีมุมมองของตัวละครหลายตัวในเหตุการณ์เดียวกัน เช่นในบทที่ 5 “ใบเอ๋ย
...ใบข้าว” ที่ผู้เล่าเรื่องบรรยายมุมมองภายในของเฒ่าเพิ่มพ่อของลำไยขณะรู้สึกไม่พอใจที่
ลำไยกับเคล้านแสดงท่าทีต่อกันอย่างออกนอกหน้า แต่เฒ่าเพิ่มต้องระงับอารมณ์ ดังนี้

...ลำไย ลูกสาวรัก...นั่นเอ็งลอยหน้าขานเสียงหวานทักเจ้าเคล้านอย่าง
โจ่งแจ้งโดยไม่เกรงใจพ่อเลยหรือ ...แหม...ไอ้เวรเคล้านั่นก็เอาเชียว โบกไม้โบก
มือหยั่งกะพระเอกหนังแน่ะ...ไอ้เวร! มิน่าเล่า พ่อแม่มันถึงได้ซิงตายไปก่อน
คงทนไอ้ลูกเวรนี้ไม่ได้ ปล่อยให้มันจมอยู่กับกลิ่นพริกคนเคียวสมแล้ว!...เฒ่า
เพิ่มคิดซัดแต่ั้น แต่ก็ต้องข่มใจหันมาข้มแถมทักทายลูกบ้านทั้งหลายที่ทบอขมาถึง
(85)

หลังจากนี้ผู้เล่าได้เซ้าซ้นหนาแสดงว่ามีผู้คิดแตกต่างจากเฒ่าเพิ่ม และเตือนสติ
เฒ่าเพิ่มได้

“คนมากันมากน่าชื่นใจแทนนะผู้ใหญ่” ลูกบ้านวัยเดียวกับเด่าเพิ่มว่าด้วยอย่างคุ้นเคย... “ทำหน้ายิ้มแ้มหยิ่งจี้ดีแล้วละ ทำไมเครียดซะจัง เด็ก ๆ เห็นมันจะใจเสีย นี่ก็ยังมีไม่จริง มีอะไรในใจผู้ใหญ่”

เด่าเพิ่มถูกจับได้ สีหน้าเลยออกเครียดจริงจัง

“นั่งลูกสาวนะซี!...” เด่าเพิ่มว่า “ป่านนี้แล้วมันยังไม่ยอมลงจากเรือนมาคอยรับแขก หาข้าวหาน้ำเตรียม เชื้อ!...นี่ถ้าแม่มันไม่ตายข้าไม่ยุ่งหัวใจหยิ่งจี้หรือ

“เรื่องของเด็กช่างมันเถอะ ปล่อยวางเสียมั้ง อีกหน่อยก็คงมีลูกสาวโล่งใจไปเองแหละ ผู้ใหญ่” ลูกบ้านเด่าว่าอย่างยิ้ม ๆ ขณะหันไปมองภาพที่ขอบหน้าต่างนั้น (86)

นอกจากผู้เล่าเรื่องซึ่งไม่ใช่ตัวละครจะเป็นผู้รู้เห็นทั้งการกระทำภายนอกและความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของตัวละครแล้ว ผู้เล่าเรื่อง มหกรรมในท้องทุ่ง ยังแสดงภูมิหลังของตัวละครด้วย ดังในบทที่ 2 “อาวุธร้ายจากบ้านไร่” มีคำบรรยายประวัติความเป็นมาของตาลเดี่ยว ยอดขุนเขานักมวยชื่อดัง ประจำจังหวัด และในบทที่ 10 “ครูจวง” ผู้อ่านก็ได้รู้ประวัติความเป็นมาของครูจวงซึ่งเป็นครูเข็ดหนังตะลุงตามลำดับดังนี้

พ่อของเพชรคืนเดือน-ตาลเดี่ยว ยอดขุนเข่า, เด็กน้อยจากบ้านไร่เมื่อกว่าสิบปีก่อน เมื่อทุ่งนาป่าเขาเร่ร่อนเข้าเมือง ไปมีอาชีพเป็นนักมวย ได้ยินแต่เสียงเล่าถือว่าเป็นยอดคนเก่งในวงการฟันฝ่าไบที่ไม่เคยพ่ายแพ้ และคนบ้านไร่ได้แต่ปลื้มหลงภาคภูมิใจอยู่ไกลนัก มวยวัดครั้งนี้เขาจะมาอวดเพลงมวยไทย ถูกผู้ชายเกือบทุกคนของบ้านไร่เฝ้ารอเขา

ตาลเดี่ยว-ยอดขุนเข่า เป็นหลานชายครูดาบ... (27 - 28)

ครูจวง เป็นคนบ้านเหนือ อยู่ห่างจากบ้านไร่ไปไม่ไกลนัก แต่ก็มาทิ้งหัวใจกลบฝังไว้กับบ้านไร่ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินที่นี่ เมียของครูจวงเป็นคนเกิดในบ้านไร่ เมื่อเธอเจ็บหนักใกล้ตาย ได้ขอร้องให้ครูจวงสามีพาร่างอันหาชีวิตไม่แล้ว มาฝังที่แผ่นดินเกิด ครูจวงทำตามและได้จัดการเผาเมียรักไปแล้วตั้ง

หลายปีก่อน เหลือแต่ผงกระดุกใน โศกที่ถูจวงประดับไว้กับส่วนหนึ่งของ
กำแพงวัด (135-137)

บางครั้งผู้เล่าเรื่องบรรยายภาพของหลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันใน
บริเวณใกล้เคียงกันและผลของการกระทำของตัวละครทั้งหมดซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน
และทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดตามมาในภายหลัง ดังตัวอย่างเหตุการณ์วุ่นวายในคืนที่มี
งานออกแขกเกี่ยวข้าวที่บ้านผู้ใหญ่เพิ่ม เมื่อเพชร หย่องคู่ และ ลำตัดไปแอบดูเกล้ากับลำไย
ลอบคุยกันที่ริมรั้ว ไม้รวก เมื่อหนุ่มสาวทั้ง 2 รู้ตัวว่าเด็ก ๆ มาแอบมองอยู่ เกล้า โกรธแล้วลุกขึ้น
ไล่จับ เด็กทั้ง 3 ต่างวิ่งหนีเอาตัวรอดกันอย่างซุกมุนจนเกิด ไฟไหม้ลอมฟางแห้งภายในบริเวณ
ลานดินบ้านผู้ใหญ่เพิ่ม คำบรรยายมุมมองภายนอกผสมกับมุมมองภายในของเพชร ให้สีสัน
ของบรรยากาศได้ดี ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้ว่าเพชรมีอารมณ์ทั้งกลัวและดีใจ เพราะอาจถูกลงโทษ
ที่เป็นต้นเหตุให้ไฟไหม้ แต่เขาก็ดีใจที่หย่องคู่ เพื่อนรักของเขาไม่ได้อยู่ในลอมฟางที่ถูกไฟ
ไหม้ นี่แสดงว่าเพชร ได้รับบทเรียนเป็นประสบการณ์ทางอารมณ์ ดังนี้

เผาเพิ่มสิ้นจันงก ส่งเสียงร้องเรียกลูกสาวและบริวารทั้งหลายให้ตื่นมา
ช่วยกันดับไฟ ลูกบ้านใกล้เคียงรีบเคียงแห่มาช่วยกันแน่น พวกเขาจ้วงน้ำจากคุ่ม
ใหญ่ที่เรียงอยู่ได้ถุนบ้านมาช่วยกันดับและสกัดไฟไว้มิให้ลามถึงเรือน

ตอนนี้พวกเขาแน่ใจแล้วว่า ลอมฟางที่ถูกไฟไหม้จนกลายเป็นเถ้าไปแล้วนั้น ไม่
มีใครนอนอยู่ นอกจากเสื้อลำแพนและไม้แผ่นที่ถูกเผาเป็นถ่านเถ้า เพชรก็หยุด
ร้องไห้ หย่องคู่ไปอยู่ที่ไหนและหายไปแต่เมื่อไหร่ พร้อมกับความคิดใจ เขาก็เริ่ม
เกิดความกลัว พวกเขาผู้ใหญ่จับตัวเขาให้ขึ้นคู่กับลำตัดที่บัดนี้หายจุมแล้ว ไม่ให้หนี
ไปไหน

“ไอ้ลูกกะเหรียง มันวิ่งกลับไปบ้านแล้ว ข้าสวนกะมันเมื่อก็เอง” ผู้ใหญ่คน
หนึ่งบอก

...เกล้ากับลำไยขึ้นหน้าดินอยู่ที่ริมรั้ว ทั้งคู่จ้องใจที่จะเข้าไปช่วยดับไฟ
ชิงลำไยเธอเอาอ่อนเมื่อได้ยินเสียงของพ่อตะ โคนหาลันบ้าน แต่ก็รู้สึกเบาใจที่เห็น
ลูกบ้านของพ่อมาช่วยกันอยู่แล้วมาก (100-101)